

Nefis üzerine -1-2

Nefis; topraktan yaratılan insanın, bedensel zevklerinin

kaynağıdır.

Zira yemek, içmek, giymek, görmek, koklamak, dokunmak, tatmak gibi insana zevk veren duygular ancak maddî bedenle gerçekleşir. Ruhun bu zevkleri tatması için yüce Allah bedende her duyguya uygun zevki alabilecek birer aza görevlendirmiştir. İnsan ruhu, bu aza ve aletlerle kâinatı ve varlığı algılar. Bunlar göz, kulak, burun, dil ve deridir. İnsan harici âlemde Allah'ın yarattığı varlıkları bu aletler ile görür ve o âlemlerden istifade eder.

Nefis; nefsanî duygularla (yemek, içmek... vb.) beslenir. Nefsin ölmesi insanın bu gibi duygularının çalışmaması demektir. Meselâ insan hasta olduğu ve büyük bir sıkıntı içinde bulunduğu zaman nefsanî duygular uykuya çekilir, yani bir nevî ölür. Nefsi öldürmek ise bu duyguları işlevsiz hale getirmek demektir.

İnsanı saray gibi bir binaya benzeten Bediüzzaman, o sarayın ehlini ve sakinlerini "insandaki göz, kulak, kalb, sır, ruh, akıl gibi letâif ve nefis ve hevâ ve kuvve-i şehviye ve kuvve-i gadabiye gibi şeylerdir. Her bir insanda her bir lâtfenin ayrı ayrı vazife-i ubûdiyetleri var; ayrı ayrı lezzetleri, elemeleri var. Nefis ve hevâ, kuvve-i şehviye ve gadabiye, bir kapıcı ve it hükmündedirler."1 diyerek Allah'ın insana nefsi verme amacının, insan ruhunu barındıran beden sarayını korumak olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla beden sarayında padişah hükmünde olan ruhun, vezir mesabesinde olan aklın ve kalbin terakkî ve tekâmülünü sağlamak, ancak nefsin görevini amacına uygun yapmasına bağlıdır. Beden sarayını koruma amacı ile tutulan bir bekçinin yönetimi ele geçirerek ruhu ve akılı esir alması ve kalbi istediği gibi yönlendirmesi elbette büyük bir yıkımdır. Bu insanın amacından sapması ve yaratıcının hikmetine aykırı davranmasıdır. "İşte o yüksek letâifi; nefis ve hevâyâ musahhar etmek ve vazife-i asliyelerini unutturmak, elbette sukuttur, terakki değildir" ifadesi bunu anlatmaktadır.

Nefis, Allah'ı düşünmez, Allah'a kul olmakta uzaklaşır da dünya hayatını gaye ve amaç edinir, daima onun için çalışırsa o zaman nefis hesabına hareket etmiş, benlik ve enaniyetini güçlendirmiş olur. Bu durumda da daima tahribe ve şerre yönelir. Hayal peşinde koşmaya çalışır. Ruhun bütün duygularını ve akli kendi istek ve arzuları peşinde koşturur ve onları yüksek duygu ve düşüncelerden mahrum eder. Daima kendine zararlı maddelerle beslenen ve sonunda çürüyen bir çekirdek gibi çürür gider.² Bu durumda nefis insanın en büyük düşmanı olmaktadır.³ Nefsini terbiye ederek aklın ve dinin yoluna girmeyen, nefsinin arzularını kendisine ilah edinerek ⁴ onlar için çalışan ve kendisini seven başkalarını sevemez, daima kendini beğendirmeye çalışır ve neticede riyakârlık, hodfuruşluk ve dalkavukluk gibi zillete dâçar olur.

Nefis üzerine -2

Nefis melekesi, menfaatlerde kendini; zararlarda ise daima başkasını düşünmektedir.

Suçtu üzerine almaz ve kendini daima iyi bilir ve kendini avukat gibi müdafaa eder. Çocuk gibi hissini ve hevesini memnun etmek için en değerli şeyleri değersiz menfaatleri uğruna feda edebilir.

Eğer insan nefis ve şeytanı dinlerse esfel-i safiline düşer, cehenneme ehil olur; eğer Hak ve Kur'ân'ı dinlerse alay-ı illiyyine çıkar, cennete lâıyk bir kıymet alır. Bediüzzaman nefsin bu durumunu 23. Sözde tahlil etmektedir.

İnsanın değeri; beden ve nefis yönü ile değildir. Zira bu yönü hayvanîdir. İnsana değer veren insanın yüklenmiş olduğu kutsal görevidir. Nasıl ki padişah ile köle insan olarak birdir; ancak yüklenmiş olduğu görev yönü ile merteye sahibidirler. İnsan bitkisel ve hayvanî yönü ile diğer canlılardan farklı olmamakla beraber Allah'ın sevgisine muhatap olması ve kendisine yüklemiş olan görev itibarıyla diğer canlılardan ayrılmaktadır. Bu görevi yerine getirip getirmemesi ile ceza ve mükâfatı hak etmektedir. Ceza ve mükâfat da ancak sorumluluğun derecesine göredir.

İnsanı vazife sorumluluğundan alıkoyan en önemli husus; nefsin zevklerine meftun olarak vazifesini unutması ve nefsin ihtiraslarına esir olmasıdır. Bu durumda insan Allah'ın kendisine; bedenini koruması için verdiği öfke, neslinin devamını sağlamak amacı ile verdiği şehvet duygusunu da nefsinin emrine verir. "Esfel-i Safilîne" düşer ve cehenneme ehil olacak derekeye sukut eder.

Nefis devekuşu gibidir.¹ Kendi menfaatine olan şeyi görür ve alır. Bundan dolayı nefis, menfaatlerin kaynağıdır. Kişi menfaatini terk etme fedakârlığını göstermediği müddetçe nefsinin mağlûp edemez. Menfaatperest, nefisperesttir.

İnsan "nısyân" kökünden gelen bir kelimedir. Bundan dolayı nısyana yani unutmaya müptelâdır; unutkandır. Nısyanın en kötüsü de nefsin unutulmasıdır.² Nefisperest bir insana bir iş, bir ibadet teklif edildiği zaman başını havaya kaldırarak firavunlaşır. Ama bir menfaat dağıtımında hakkı olmadığı halde bir zerreyi bile terk etmek istemez. Nefsini islâh eden ise hizmette ileri, ücrette geri durur.

Rabbimiz, Kur'ân'da " Allah'ı unutan ve bu sebeple Allah'ın nefislerini unuttuğu kimseler olmayın. İşte fasıklar onlardır"³ buyurarak nefsinin, Allah'a ve dine hizmette unutanların fasıklar olduğunu ifade etmektedir.

Varlıkların en eşrefi insandır. Bunun için bütün varlıklar insana hizmet ederler. İnsan da ancak Allah'a hizmet etmekle şeref kazanır. Allah'ı unutan elbette kendisinden daha aşağı varlıklara hizmet ederek insanlık şerefini ayaklar altına almış olur. Böylece nefis, büyük bir zillete ve hakarete düşer.

Elhasıl, "Sen, eğer nefis ve şeytanı dinlersen, esfel-i sâfilîne düşersin. Eğer Hak ve Kur'ânı dinlersen âlay-ı illiyyine çıkar, kâinâtın güzel bir takvimi olursun."⁴

Dipnot:

1- Mesnevî, 2006, s. 291.

2- Mesnevî, 375

3- Haşr, 59:19.

4- Sözlük, 526.